

УДК 314.47 (477)

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕМОГРАФІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Іванісов О.В., к.е.н., доцент, ХНЕУ ім. С. Кузнеця, Харків, Україна

Анотація — у дослідженні докладно розглянуто теоретичні особливості функціонування демографічної політики в Україні та світі, виявлено основні проблеми у сфері демографічної політики України та запропоновано шляхи щодо їх вирішення.

Ключові слова — демографічна політика, політика народонаселення, природний рух населення, механічний рух населення, смертність.

Демографічна політика – це цілеспрямована діяльність державних органів та інших соціальних інститутів у сфері регулювання процесів відтворення населення. Демографічна політика включає систему цілей і засобів для їх досягнення. Демографічна політика є складовою частиною загальної соціально-економічної політики і одночасно – це складова частина політики народонаселення. Соціально-економічна політика спрямована на регулювання всієї сукупності внутрішніх умов, процесів і сторін життєдіяльності суспільства. Політика народонаселення як напрям соціально-економічної політики має на меті управління розвитком народонаселення шляхом створення, становлення і розвитку суб'єкта соціальної життєдіяльності.

У загальному вигляді мета демографічної політики зазвичай зводиться до формування в довгостроковій перспективі бажаного режиму відтворення населення, збереження або зміни тенденцій у галузі динаміки чисельності і структури населення, народжуваності, смертності, сімейного складу, розселення, внутрішньої та зовнішньої міграції, якісних характеристик населення.

Основні напрями демографічної політики включають: створення умов для поєднання батьківства з активною професійною

діяльністю; зниження захворюваності та смертності; збільшення тривалості життя; поліпшення якісних характеристик населення; регулювання міграційних процесів, урбанізації та розселення країни; державну допомогу сім'ям з дітьми, соціальну підтримку інвалідів і непрацездатних осіб та ін.

Принципова особливість демографічної політики полягає у впливі на динаміку демографічних процесів не прямо, а опосередковано, через людську поведінку, через ухвалення рішень у сфері шлюбів, сім'ї, народження дітей, вибору професії, сфери зайнятості, місця проживання та ін. Заходи демографічної політики впливають як на формування демографічних потреб, що обумовлюють специфіку демографічної поведінки, так і на створення умов для їх реалізації. Особливу складність демографічній політиці як частини соціального управління додає необхідність враховувати й узгоджувати інтереси різних рівнів: індивідуальних і сімейних, групових і суспільних; локальних, регіональних і загальнодержавних; економічних, соціально-політичних, екологічних і етнокультурних; короткострокових, середньострокових і довгострокових.

Ефективність демографічної політики визначається швидкістю досягнення поставленої мети за мінімально можливих витрат суспільства і за дотримання діючих у ньому соціальних норм. Умовами ефективності демографічної політики є комплексність проведення, орієнтованість на тривалу перспективу, стійкість здійснення заходів [4].

Багато вітчизняних демографів виділяють три головні причини депопуляції в нашій країні:

1) найбільш загальна – другий демографічний перехід, усі розвинені країни мають низьку народжуваність, рухаючись від

багатодітної сім'ї до середньодітної, а потім і до малодітної;

2) друга причина пов'язана з втратами у Великій Вітчизняній війні і з демографічною прірвою після цього періоду, який повторюється кожні 25 років;

3) третій, провідний чинник з'явився на початку 1990-х рр. – це соціально-економічна криза і недоліки вибраної моделі соціально-економічної трансформації суспільства й переходу до ринкової економіки [3].

Значна частина українських сімей не може забезпечити соціально прийнятний рівень добробуту на трудовій основі, а діючи соціальні гарантії, виплати і пільги не забезпечують реального захисту сімей від зубожіння та позбавлень, щомісячна державна допомога здатна відшкодувати лише 5 – 7% необхідних витрат, а, за оцінками фахівців, більше половини неповнолітніх українців живе у сім'ях з доходом, нижчим за межу бідності. Тому подолання тривалої демографічної кризи в Україні вимагає проведення соціально орієнтованої економічної та активної демографічної політики, спрямованої на зниження смертності, захворюваності і збільшення тривалості активного, творчого життя людини, створення сприятливих умов для підвищення якості життя сімей і якнайповнішої реалізації потреби сімей у дітях, розвиток трудової імміграції й створення умов для закріплення мігрантів в Україні.

Спрямованість демографічної політики за кордоном надзвичайно багатостороння. Можливість спрямованої дії суспільства на демографічні процеси підтверджує досвід деяких країн Східної Європи (Болгарії, Румунії, Угорщини, Чехії, Словаччини, Німеччини), де в останні десятиріччя активно проводилась демографічна політика, яка спрямована на збільшення народжуваності. Ці заходи сприяли послабленню тенденцій падіння народжуваності і зростанню кількості дітей у сім'ях, підвищенню престижу материнства у цих країнах, зниженню захворюваності та

смертності, зростанню матеріального благополуччя сімей із дітьми.

Уряд Великобританії надає вагому підтримку молодим людям. Молодим сім'ям встановлені податкові знижки в разі народження дітей, видається грошова допомога і надається пільговий розподіл житла сім'ям з дітьми. Видається щотижнева допомога на дітей до 16 років (до 19 років – тим, хто навчається) [1].

В Австрії під час визначення розміру допомоги і пільг основною є кількість дітей у сім'ї, а не доходи сім'ї. Допомога сім'ям видається із суспільних фондів.

В Італії основною метою є поліпшення становища жінок і турбота про сім'ю. Допомога сім'ям виплачується залежно від доходу. Дітям, що навчаються, виплачується допомога до 25 років.

У Швеції послідовно розширюються соціальні пільги сім'ям з дітьми. Зростанням населення останніми роками країна зобов'язана ефективній сімейній політиці; сімейна допомога виплачується всім, включаючи іммігрантів.

У Бельгії держава здійснює широке коло заходів у рамках сімейної політики, серед яких виплата допомоги, зниження податків, субсидії на житло і навчання дітей та ін. Допомога збільшується залежно від віку дитини – у 14 років допомога втричі більша, ніж на дитину до чотирьох років. Якщо дитина навчається, то допомога виплачується до 25 років [2].

Нині на шляху до розробки і проведення активної демографічної політики з урахуванням світового досвіду зроблено перші кроки. Урядом схвалена "Концепція демографічного розвитку України [5]. У Концепції наведено аналіз сучасної демографічної ситуації в Україні, сформульовані цілі і завдання демографічного розвитку, визначені пріоритети, сформульовані положення, що стосуються інформаційного забезпечення, і механізми реалізації Концепції. Основними сферами демографічного розвитку визначені такі: зміцнення здоров'я і збільшення тривалості життя; стимулювання народжуваності; міграція і розселення.

Цілями демографічного розвитку України є стабілізація чисельності населення і формування передумов до подальшого демографічного зростання.

Завданнями демографічного розвитку України є:

1) у галузі зміцнення здоров'я і збільшення очікуваної тривалості життя: збільшення очікуваної тривалості життя населення; збільшення тривалості здорового населення; поліпшення репродуктивного здоров'я населення; поліпшення якості життя хронічно хворих та інвалідів;

2) у галузі стимулювання народжуваності та зміцнення сім'ї: створення передумов для підвищення народжуваності; всестороннє зміцнення інституту сім'ї як форми гармонійної життєдіяльності особи; створення умов для самореалізації молоді; забезпечення адресного соціального захисту сім'ї, включаючи надання матеріальної допомоги у зв'язку з народженням дитини;

3) у галузі міграції та розселення: регулювання міграційних потоків з метою створення дієвих механізмів заміщення природного спаду населення України; підвищення ефективності використання міграційних потоків шляхом досягнення відповідності їх обсягів, напрямів і складу інтересам соціально-економічного розвитку України; забезпечення інтеграції мігрантів в українське суспільство і формування толерантного до них ставлення [6].

Досліджуючи демографічні процеси, важливо простежити динаміку їх не тільки кількісних, а й якісних характеристик. Більше уваги потрібно приділити вивченню різних аспектів неконтрольованої імміграції, адже є реальна небезпека завезення іммігрантами різних хвороб, до яких населення України не адаптоване. Без глибокого вивчення механізму міграційних процесів розробити дієві заходи щодо вдосконалення управління ними практично неможливо. Цей механізм впливає переважно на сферу соціальних відносин, що обумовлює необхідність вивчення мотивів переміщення людей із залученням матеріалів конкретних соціологічних досліджень.

Вивчити відповідні матеріали й розробити рекомендації, особливо відносно оптимізації еміграційних і імміграційних потоків, потрібно з метою встановлення державного контролю за цими процесами, відповідним державним органам необхідно звернути увагу на криміногенних й соціально деформованих елементах, які шукають у нашій країні якщо не легкої наживи, то збагачення, і можуть стати причиною виникнення конфліктів на національному, соціальному й релігійному тлі. Широкомасштабна еміграція людей найменш активного репродуктивного віку негативно впливає на шлюбність і народжуваність, а це, у свою чергу, – на відтворення населення країни в цілому, а також на рівень життя населення.

Підсумовуючи, слід зазначити, що запропоновані у дослідженні заходи, дозволять Україні наблизитися до Європейського співтовариства та стати цивілізованою європейською державою, яка турбується про життя своїх громадян.

Список використаної літератури

1. Борисов В. А. Демографія: учебник для вузов / В. А. Борисов. – М. : NOTA BENE, 2009. – 350 с.
2. Валентей Д. И. Демографія: состояние и перспективы / Д. И. Валентей. – М. : МГУ, 2007. – 340 с.
3. Іванісов О. В. Проблема демографічного старіння населення в Україні / О. В. Іванісов, О. Ф. Доровської // Научно-технический сборник Коммунальное хозяйство городов. – Киев: "Техника", 2010. – № 92. – С. 280 – 287.
4. Назарова Г. В. Демографія: навчальний посібник / Г. В. Назарова, О. В. Іванісов та ін. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2011. – 220 с.
5. Дежкомстат України [Електронний ресурс. – Режим доступу] : <http://ukrstat.gov.ua>.
6. Указ Президента України "Про основні напрями соціальної політики на період до 2020 року" [Електронний ресурс. – Режим доступу]: [zakon.rada.gov.ua/..](http://zakon.rada.gov.ua/)

Автор

Іванісов Олег Вікторович, к.е.н., доцент, ХНЕУ ім. С. Кузнеця (Ivanisovoleg@ukr.net).

Тези доповіді надійшли 06 січня 2017 року.